

مبانی اخلاق اجتماعی و رفتار سیاسی اسلام در صحیفه سجادیه

مسعود اخوان کاظمی^۱

^۱. دکتر مسعود اخوان کاظمی، دانشیار علوم سیاسی، دانشگاه رازی.

چکیده

صحیفه سجادیه، میراث گرانبهای امام سجاد (ع) برای همه مسلمانان است. در این اثر، امام سجاد (ع) به دلیل خفقتان و اختناق حاکم بر جامعه در قالب دعا و نیایش با پروردگار به هدایت و رهبری جامعه و احیاء ارزش‌های الهی و نشر صحیح تعالیم دینی در جامعه پرداخته است. بدین ترتیب صحیفه سجادیه همچون دایره‌المعارف اسلامی است که بسیاری از معارف سیاسی، اخلاقی، اجتماعی، عبادی و فرهنگی مورد نیاز انسانها را مورد توجه قرار داده است.

در طول قرن‌های متمادی متفکران و اندیشمندان مسلمان تنها ابعاد اخلاقی، عرفانی و معنوی این اثر گرانبها را مورد توجه قرار داده‌اند و سایر ابعاد آن، بویژه ابعاد سیاسی و اجتماعی صحیفه سجادیه، مورد بی‌توجهی قرار گرفته است. اکنون زمان آن رسیده است که متفکران و اندیشمندان حوزه و دانشگاه با بررسی و تحلیل مجدد صحیفه سجادیه این گنج پنهان را از مهجوریت و انزوا خارج نموده و آموزه‌های اصیل آن را در عرصه‌های مختلف در دسترس تشنگان معارف الهی قرار دهند. پژوهش حاضر تلاش می‌کند تا طی دو بخش، مبانی اخلاقی اجتماعی و رفتار سیاسی اسلام را از خلال دعاهای امام سجاد در صحیفه سجادیه، استخراج نموده و مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار دهد.

کلید واژه‌ها: صحیفه سجادیه، اخلاق اجتماعی و رفتار سیاسی، رهبری و امامت، ظلم ستیزی و دشمن شناسی.

بیان مسأله

اسلام مکتبی جامع و کامل است که در عین توجه به کمال فردی و معنوی، به بهسازی محیط اجتماعی و ساماندهی اخلاق اجتماعی و تنظیم مبانی رفتار سیاسی براساس اصول و معیارهای الهی نیز عنایت ویژه‌ای مبذول نموده است.

متأسفانه برخی از ناآشنایان با این مکتب الهی و یا حتی تعدادی از پیروان ناآگاه آن، تنها به جنبه‌ها و ابعاد بخصوصی از این دین جامع توجه نشان می‌دهند و بسیاری از ابعاد انسان‌ساز و متحول‌کننده اجتماعی و سیاسی آنرا مورد غفلت قرار می‌دهند. این غفلت و تک‌بعدی‌نگری همچنین شامل شخصیتها و رهبران بزرگ اسلام نیز گردیده است و عده‌ای فقط به وجوه بخصوصی از ابعاد گوناگون شخصیتی این بزرگواران توجه نشان داده و آنها را در جنبه‌های خاصی

محصور و محدود نموده‌اند. این در حالی است که رهبران این دین الهی نیز، همچون خود این مکتب جامع، ذو وجوه و دارای ابعاد گوناگونی در همه زمینه‌های حیات فردی و اجتماعی بوده‌اند و جا دارد که بسیاری از این جنبه‌ها و ابعاد ناشناخته آنها، که می‌توانند چراغی فروزان برای هدایت انسانها و جوامع بشری در عرصه‌های مختلف فردی و اجتماعی باشند، مورد بررسی، معرفی و بازنگری قرار گیرند.

وجود مقدس حضرت علی‌ابن‌الحسین امام‌الساجدین و زین‌العابدین از جمله امامان معصوم و رهبران الهی است که نه تنها گروههای زیادی از مسلمانان بلکه بسیاری از شیعیان و پیروان حضرتش نیز از شناخت و درک ابعاد مختلفی از کمال و شخصیت وجودی ایشان غفلت ورزیده‌اند. قرن‌هاست که عده‌ای ناآگاهانه و براساس درک ناقص خود از شخصیت این بزرگوار، او را یک "امام بیمار" و یا یک فرد منزوی که پس از حادثه کربلا و شهادت پدر بزرگوارشان از عرصه‌های سیاسی و اجتماعی کناره‌گیری نموده و در گوشه خانه و زاویه مساجد به دعا و گریه مشغول بوده، شناخته و معرفی کرده‌اند؛ در حالیکه برخلاف اندیشه رایج، امام سجاد (ع) با وجود اختناق و خفقتان شدید سیاسی حاکم بر جامعه و در زمانی که همه امکانت تبلیغی مانند مساجد، منابر و دستگاه قضایی وابسته به حکومت بود و مردم از ترس حاکمیت موجود از هرگونه ارتباط با آن حضرت پرهیز می‌کردند، وظیفه هدایت و رهبری جامعه را برعهده گرفتند و تلاش کردند تا از طریق دعا و گفتگوی با خداوند بدون آنکه حساسیت حکومت اموی را تحریک نمایند به ارشاد، هدایت و راهبری امت اسلامی بپردازند. از اینرو با بررسی و مطالعه صحیفه سجادیه می‌توان دریایی از معارف الهی و تعالیم اخلاقی و مسائل سیاسی و اجتماعی را در دعاهای آن حضرت مشاهده نمود؛ معارفی که هر بخشی از آن می‌تواند الگو و سرمشقی برای همه مسلمانان در ایجاد ارتباط معنوی با پروردگارشان، تنظیم اخلاق اجتماعی، و یا تدوین مبانی رفتار سیاسی آنها در جامعه اسلامی باشد.

اهمیت و ضرورت تحقیق

صحیفه سجادیه همواره از لحاظ اخلاقی، عرفانی و معنوی مورد توجه قرار گرفته است اما به ابعاد سیاسی و اجتماعی آن توجه چندانی نشده است. در این مقاله تلاش می‌شود تا با بهره‌گیری از دریای بیکران معارف موجود در صحیفه سجادیه، برخی از مهمترین مبانی اخلاق اجتماعی و رفتار سیاسی اسلام